STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE
Revista științifica a Universtității de Stat din Moldova, 2024, nr. 9(169)

CZU: 37.042-056:376.112.4 **https://doi.org/10.59295/sum9(169)2024_10**

ORGANIZAREA ȘI REALIZAREA INSTRUIRII INDIVIDUALIZATE A ELEVILOR CU CES. INTERVENȚII A ÎNVĂȚĂTORULUI DE SPRIJIN

Florin CHEIA,
Universitatea de Stat din Moldova

Demersurile pedagogice se centrează pe personalitatea cadrului didactic de sprijin și a competențelor profesionale. În acest sens, se desprind o serie de trăsături de personalitate ce reprezintă elemente definitorii cu care trebuie să fie înzestrate și fără de care nu se poate implica activ și eficient în activitatea de instruire individualizată și de sprijin pentru elevii cu nevoie de învățare speciale: flexibilitate, empatie, pozitivism, constructivism, creativitate, colaborare. Conceptualizarea instruirii individualizate se face din perspectiva relației dintre cei doi agenți favorizanți ai învățării: învățătorul și învățătorul de sprijin. La nivelul învățământului de masă, serviciul educațional specializat se realizează de către cadrul didactic de sprijin care colaborează cu învățătorul oferind suport în integrarea eficientă a elevilor cu cerințe educative speciale. Elevii cu CES beneficiază de acest sprijin pe toată perioada învățământului preșcolar și școlar. Intervenția învățătorului de sprijin contribuie activ la procesul de transformare a școlilor din perspectivă incluzivă, iar rolul lui nu este numai de acordare a asistenței educaționale individualizate a copiilor cu CES ci și de sprijin pentru cadrul didactic din învățământul de masă. Succesul incluziunii este determinat de parteneriatul dintre cei doi pentru o funcționare optimă a organismelor implicate și prin prezența activă a cadrului didactic de sprijin în realizarea de materiale didactice adaptate, a instrumentelor de lucru și de evaluare specifice participând atât la activitățile școlare, cât și la activitățile extrașcolare.

Conceptualizarea reprezintă fundamentul privind elaborarea unei metodologii de intervenție a învățătorului de sprijin în organizarea și realizarea instruirii individualizate a copiilor cu CES.

Cuvinte-cheie*: conceptualizare, instruirea individualizată, incluziune, intervenția retroactivă, învățător de sprijin.*

ORGANIZING AND IMPLEMENTING THE INDIVIDUALIZED TRAINING OF STUDENTS WITH SEN. PEDAGOGICAL MARKERS OF SUPPORT TEACHER INTERVENTION

Pedagogical requests focus on the personality of the supporting teaching staff and professional skills. In this sense, a series of personality traits emerge that represent defining elements with which they must be endowed and without which one cannot be actively and effectively involved in the activity of individualized training and support for students with special learning needs: flexibility , empathy, positivism, constructivism, creativity, collaboration. The conceptualization of individualized instruction is done from the perspective of the relationship between the two agents promoting learning: the learner and the support learner. At the level of mainstream education, the specialized educational service is carried out by the support teaching staff who collaborate with the teacher offering support in the effective integration of students with special educational requirements. Students with CES benefit from this support throughout their preschool and school education. The intervention of the support teacher actively contributes to the process of transforming schools from an inclusive perspective, and his role is not only to provide individualized educational assistance to children with CES, but also to support the teaching staff in mainstream education. The success of inclusion is determined by the partnership between the two for the optimal functioning of the bodies involved and by the active presence of the supporting teaching staff in the creation of adapted teaching materials, specific work and assessment tools participating in both school and extracurricular activities .

The conceptualization represents the foundation regarding the development of a methodology of intervention of the support teacher in the organization and implementation of the individualized training of children with CES.

Keywords: *conceptualization, individualized instruction, inclusion, retroactive intervention, support teacher.*

Introducere

Reperele pedagogice vizează stabilirea finalităților și a competențelor specifice învățătorului de sprijin în realizarea instruirii individualizate a elevilor cu CES. Individualizarea instruirii evidențiază o calitate fundamentală a procesului de învățământ concretizată printr-o strategie pedagogică orientată spre cunoașterea

și valorificarea potențialului psihopedagogic și social al educației, prin proiectarea și realizarea activităților didactice la nivel curricular.

Conceptul de *individualizare a instruirii individualizate* definește activitatea profesorului de elaborare a demersului educativ în funcție de particularitățile bio-psiho-socio-culturale ale fiecărui elev pentru dezvoltarea și integrarea optimă în procesul devenirii personalității umane. Individualizarea instruirii constituie o problemă pedagogică veche, dar mereu actuală, deoarece oamenii se deosebesc unii de alţii nu doar în ceea ce priveşte felul lor de a gândi şi a fi, ci şi prin capacitatea şi ritmul de învăţare, prin atitudinea faţă de aceasta [2, p. 146].

Pe baza analizei literaturii de specialitate și a precizărilor cu privire la rolul și importanța cadrului didactic de sprijin se conturează profilul și acțiunile specifice acestuia în psihopedagogia persoanelor cu CES. Pedagogia modernă propune repere metodologice şi de conţinut ale unei educaţii „pe măsură”, ce acţionează la nivel macrostructural, dar și la nivel microstructural, al formelor de grupare a elevilor, al particularităţilor fiecărei individualităţi. Sunt organizate clase de grupare ori „clase speciale” constituite atât pentru elevii capabili de performanţă superioară, cât şi pentru copiii cu ritm lent de asimilare/cu nevoi speciale. Ion T. Radu, pedagog român, afirma că egalizarea şanselor de succes presupune efortul convergent al educatorilor pentru a oferi „fiecăruia după capacităţi, pentru a obţine cât mai mult posibil din partea tuturor” [4].

Demersuri pedagogice de intervenție a învățătorului de sprijin în realizarea instruirii individualizate

Demersuri pedagogice se centrează pe personalitatea cadrului didactic de sprijin și a competențelor profesionale. În acest sens, se desprind o serie de trăsături de personalitate ce reprezintă elemente definitorii cu care trebuie să fie înzestrate și fără de care nu se poate implica activ și eficient în activitatea de instruire individualizată și de sprijin pentru elevii cu nevoie de învățare speciale: flexibilitate, empatie, pozitivism, constructivism, creativitate, colaborare. Manifestarea trăsăturilor de personalitate menționate reprezintă un criteriu definitoriu, dar nu și suficient. Acestora li se adaugă viziunea cadrului didactic de sprijin din perspectiva valorilor promovate în cadrul educației de tip incluziv:

- Promovarea diversității elevilor;
- Sprijinirea tuturor elevilor;
- Cooperarea cu actorii implicați în activitatea educațională incluzivă;
- Formare și dezvoltare profesională continuă.

Detaliind aspectele menționate, se conturează valorizarea diversității elevilor – diversitatea este identificată ca fiind o resursă de valoare deoarece trebuie privită pozitiv constituind o modalitate de îmbogățire. O altă valoare promovată de cadrul didactic de sprijin o reprezintă suportul oferit tuturor elevilor prin respectarea unicității și individualității. Colaborarea cu ceilalți specialiști implicați în realizarea eficientă a educației incluzive reprezintă o valoare și o abordare esențială pe principiul apartenenței în cadrul unei comunități centrate pe obiective comune având în centrul intereselor personalitatea și particularitățile elevului cu CES. Un alt aspect sau valoare ce trebuie menționată face referire la dezvoltarea profesională continuă, cadrului didactic, în general, și cadrului didactic de sprijin, în particular, revenindu-i obligația de instruire pe tot parcursul vieții în vederea reactualizării și alinierii la noile tendințe și tehnologii moderne.

Abordarea de tip individualizat este considerat**ă** un principiu psihopedagogic care direcționează demersul educațional spre respectarea particularităților individuale de dezvoltare. Analiza comparativă dintre abordarea tradițională și abordarea individualizată evidențiază importanța tratării elevilor cu CES în funcție de necesitățile lor și este evidențiată în tabelul 1.

Tabel 1. Analiza comparativă a abordării tradiționale/individualizate.

Abordarea tradițională	Abordarea individualizată
Elevii cu CES pot fi incluşi doar în școli speciale	Elevii cu CES sunt incluși în școlile de masă din comunitate, în care se creează structuri și servicii de suport educațional

Diferenţele dintre copii sunt mascate sau abordate atunci când devin probleme	Diferenţele dintre copii sunt analizate şi devin fundamentul planificării procesului educaţional
Finalitățile educaționale sunt aceleași pentru toată clasa	Finalitățile educaționale se stabilesc individual, în funcție de potențialul elevului (curriculum individualizat)
Predomină o singură definiție a excelenței (elev „bun” = cel care reușește să achiziționeze competențele stabilite în curriculumul general la fiecare disciplină școlară)	Excelența se definește prin dezvoltarea individuală, de la un punct de plecare (toți elevii sunt buni, se remarcă progresul în dezvoltare, în funcție de potențialul și particularitățile individuale de dezvoltare)
Evaluarea reușitei școlare se realizează prin raportare la curriculumul general, în baza standardelor unice de notare	Reușita școlară a copilului se evaluează prin raportare la curriculumul individualizat, ținând cont de progresul în dezvoltarea acestuia

Potrivit aspectelor menționate din perspectiva valorilor se conturează ariile de competență profesională. În definirea generală a competențelor se identifică cele trei elemente de bază pe care acestea se fundamentează: cunoștințe, atitudini, deprinderi sau abilități. Competenţa profesională a cadrului didactic de sprijin reprezintă: „capacitatea educatorului de a se pronunţa asupra unei probleme pedagogice, în vederea cunoaşterii aprofundate a legităţilor şi determinărilor fenomenelor educative”, iar în sens restrâns, „se referă la capacitatea unei persoane de a realiza, la un anumit nivel de performanţă, totalitatea sarcinilor tipice de muncă specifice profesiei didactice” [3, p. 15]. Referindu-ne la competențele cadrului didactic de sprijin putem particulariza astfel:

- o atitudine sau o convingere în condițiile asimilării unor cunoștințe;
- deprinderile sau abilitățile prin capacitatea de a le transpune în practică.

Din sfera cunoștințelor amintim conceptele teoretice și practice raportate la principiile pe care se bazează educația incluzivă la nivel global și local, sistemul de politici și culturi în cadrul instituțiilor de educație, noțiuni generale de abordare a învățării pentru toți elevii, nu numai a celor aflați în situația de excludere de la serviciile educaționale. Referitor la atitudini și convingeri subliniem că educația trebuie să se bazeze pe egalitate între oameni, respectarea drepturilor omului, necesitatea reformelor sociale și ideea potrivit căreia educația incluzivă nu constituie un aspect separat de calitate în educație. Deprinderile și abilitățile cadrului didactic de sprijin au la bază o analiză critică din perspectiva impactului generat de acțiunile întreprinse, demonstrarea capacității de demontare a trecutului educaționale pentru înțelegerea situațiilor și contextelor prezente și manifestarea respectului în contextul relațiilor sociale utilizând un limbaj adecvat.

Din studiile recente reiese că „profesorul zilelor noastre” trebuie să posede: un nivel corespunzător al pregătirii în domeniul său de activitate; o perfectă stăpânire a pedagogiei; o amplă deschidere asupra lumii culturale şi sociale; solide calităţi morale; dorinţa de a se înscrie într-un modul de educaţie permanentă pentru a-şi perfecţiona cunoştinţele” [2]. În acest cadru organizat al instruirii individualizate, cadrul didactic de sprijin îndeplinește mai multe funcții:

- elaborează programul pedagogic individualizat (programul educațional individualizat);
- pregătirea suplimentară cu elemente specifice nevoilor elevilor în vederea includerii elevilor cu CES și asigurarea de șanse egale în educație;
- manifestarea continuă a interesului pentru identificarea și reprogramarea periodică și structurarea conținuturilor pentru fiecare elev în parte;
- colaborarea cu membrii echipei educaționale și cu familia elevului [1].

Din perspectiva relației cadru didactic de sprijin - instruire individualizată și a tuturor conceptelor enunțate și analizate am concluzionat că educația incluzivă reprezintă o parte integrantă a educației pentru diversitate, a educației pentru toți și se manifestă ca o reacție a școlii la nevoile individuale ale copiilor. Mecanismul de funcționare optimă a acestei relații asigură interacțiunea copiilor indiferent de punctele lor forte sau slabe și contribuie la maximizarea potențialului tuturor.

Cadrul didactic de sprijin (CDS) reprezintă un rol nou, responsabil de optimizarea procesului educaţional în clasele în care desfăşoară învăţământ integrat. Este un profesionist pregătit în educația specială care colaborează cu învățătorul de la clasă formând o echipă omogenă pentru o învățare eficientă. Nu acordă sprijin doar copiilor cu cerințe educative speciale ci și copiilor cu dificultăți de învățare, având rolul de consilier pentru părinți și cadre didactice și de profesor, terapeut, mediator, susținător, consultant, dar și prieten pentru copilul cu CES. Conform metodologiei de funcționare a serviciilor educaționale cu profesor de sprijin se impune necesitatea absolvirii de către acesta a studiilor speciale și prevede realizarea de sarcini specifice și acțiuni concretizate de:

- *colaborare* - cu comisia internă de evaluare în vederea preluării de informații pentru realizarea planului de servicii individualizate pentru elevii cu CES și cu toți profesorii pentru realizarea inserției eficiente;
- *elaborare și realizare* – a programului de intervenție personalizat *sincron și asincron, activ și retroactiv*;
- *participare la adaptarea* curriculum-ului;
- *consiliere* a familiilor elevilor beneficiari de servicii de sprijin;
- *evaluare* periodică a evoluției elevilor cu cerințe educative speciale operând modificări în programul individualizat [5].

Întreg personalul didactic formează o echipă omogenă care se informează despre nevoile individuale ale elevilor și colaborează pentru a-i ajuta să atingă potențialul maxim, iar o intervenție timpurie poate schimba evoluția educațională a copilului cu CES.

Perspectiva pedagogică vizează activitatea comună a cadrului didactic și a învățătorului de sprijin printr-o relație de colaborare bazată pe acțiuni decise de ambele părți la nivel de proiectare educațională, de realizare a secvențelor lecțiilor și evaluare obiectivă a rezultatelor obținute și eficiența demersului educațional.

Modelarea intervenției cadrului didactic de sprijin în actul de predare-învățare la clasa de elevi, din perspectiva individualizării acestui proces și a managementului clasei de elevi cu referire la elevii cu CES prin:

- intervenții planificate;
- intervenții contextuale/situaționale;
- intervenții punctuale;
- intervenții la diferite etape de cunoaștere;
- intervenții prin organizarea de activități extrașcolare.

Metodologia de intervenție a cadrului didactic de sprijin are la bază intervenții specifice adaptate particularităților elevilor cu CES ce asigură evoluția acestuia până la normalizare. Astfel, activitatea cadrului didactic de sprijin se fundamentează pe principiul normalizării și pe principiul incluziunii văzută ca o soluție viabilă în combaterea segregării și izolării copiilor cu dizabilități.

În linii generale, pe baza clasificării realizate se identifică o serie de intervenții didactice planificate, contextuale/situaționale, punctuale, la diferite etape de cunoaștere. Prima categorie vizează planificarea, în general, a cadrului de intervenție pe baza dificultăților de învățare și a caracteristicilor. *Intervențiile contextuale* se raportează la o situație anume survenită și care a generat o criză educațională necesitând implicarea cadrului didactic de sprijin. *Intervențiile de tip punctual* urmăresc aspecte specifice ce necesită soluționare pentru evitarea accentuării problemelor existente, iar categoria intervențiilor didactice la diferite etape de cunoaștere face referire la categoriile de vârstă și la particularitățile psihopedagogice.

Intervențiile de tip contextual/situațional se raportează la provocările reale ale procesului educațional pe baza cărora se generează probleme diverse ce perturbă funcționarea optimă și de a căror rezolvare depinde evoluția la limitele normalizării.

Menționăm o serie de factori ce stau la baza contextelor sau situațiilor survenite: factori psihologici, factori pedagogici, factori specifici mediului școlar, familial.

Intervențiile didactice la diferite etape de cunoaștere vizează în mod direct etapizarea pe vârste și particularitățile elevilor cu CES prin raportarea la sistemele standardizate la nivelul învățământului general. Particularizând, în cazul copiilor cu dizabilități se constată un decalaj între etapele de cunoaștere ce poate fi recuperat parțial sau total printr-o intervenție promptă, planificată riguros cu efecte pe termen lung.

Pe baza celor menționate, cadrul didactic de sprijin coordonează cu succes o serie de intervenții speci-

fice cu sau fără colaborarea cu cadrul didactic punând în centrul intereselor profesionale elevul cu CES și dezvoltarea sa ulterioară la limitele normalizării.

Conceptualizarea instruirii individualizate se face din perspectiva relației dintre cei doi agenți favorizanți ai învățării: învățătorul și învățătorul de sprijin. La nivelul învățământului de masă, serviciul educațional specializat se realizează de către cadrul didactic de sprijin care colaborează cu învățătorul oferind suport în integrarea eficientă a elevilor cu cerințe educative speciale. Elevii cu CES beneficiază de acest sprijin pe toată perioada învățământului preșcolar și școlar.

În cazul învățătorului de sprijin acesta este o persoană instruită în domeniul educației speciale, pregătită să intervină și care alcătuiește o echipă cu învățătorul din învățământul de masă concentrându-se pe un scop comun: învățarea copiilor pentru diversitate. La clasele la care nu există copii cu CES activitatea educativă este reglementată de programele școlare și respectă un standard în ceea ce privește conținuturile școlare și modalitatea de comunicare a acestora elevilor. Din perspectiva educației incluzive documentele curriculare vor fi adaptate/modificate în funcție de nevoile și situația educațională a copilului cu cerințe speciale.

Pentru realizarea unei inserții eficiente în colectivul clasei se recomandă existența unor relații de colaborare dintre învățător și învățătorul de sprijin în vederea elaborării și realizării planului de intervenție personalizată prin participarea activă a ambelor părți în adaptarea/ modificarea curriculum-ului.

Scopul comun este remedierea dificultăților de învățare, dezvoltarea și promovarea asistenței educaționale în vederea înregistrării progresului școlar. Se impune, deci, cooperarea și influențarea reciprocă a învățătorului de la clasă și învățătorul de sprijin.

Intervenția învățătorului de sprijin contribuie activ la procesul de transformare a școlilor din perspectivă incluzivă, iar rolul lui nu este numai de acordare a asistenței educaționale individualizate a copiilor cu CES, ci și de sprijin pentru cadrul didactic din învățământul de masă. Succesul incluziunii este determinat de parteneriatul dintre cei doi pentru o funcționare optimă a organismelor implicate și prin prezența activă a cadrului didactic de sprijin în realizarea de materiale didactice adaptate, a instrumentelor de lucru și de evaluare specifice participând atât la activitățile școlare, cât și la activitățile extrașcolare. Nevoia de sprijin a copilului cu CES apare din dorința de a înlătura barierele de învățare, a tulburărilor sociale, cognitive, fizice, emoționale.

- Cadrul didactic de la clasă, cât și cel de sprijin exercită acțiuni comune ce vizează:
- Identificarea problemelor comune;
- Propunerea de soluții pentru rezolvarea problemelor;
- Evaluarea ideilor;
- Planificarea soluțiilor;
- Implementarea soluțiilor;
- Evaluarea rezultatelor.

O echipă didactică unită identifică dificultățile cu care se confruntă copiii și planifică, aprobă și pun în practică modalități de depășire a acestora. Specificul colaborării dintre învățător și învățătorul de sprijin este eficientă în evaluarea psihopedagogică inițială, în adaptarea curriculară, stabilirea modalităților de evaluare, stabilirea metodelor de intervenție și a planului se servicii personalizat.

Conceptualizarea reprezintă fundamentul privind elaborarea unei metodologii de intervenție a învățătorului de sprijin în organizarea și realizarea instruirii individualizate a copiilor cu CES.

Modelele de intervenție ale cadrului didactic de sprijin vizează tipologia dificultăților de învățare sau domeniile de intervenție și includ acțiuni specifice acestuia de abordare a instruirii individualizate pe baza caracteristicilor psihoindividuale. Se utilizează o gamă variată de metode și tehnici de abordare centrate pe nevoile elevului cu CES și dificultățile de învățare.

Propunem spre dezbatere următoarele probleme, dileme ce reies din realitatea pedagogică din școlile cu mediul incluziv:

1. *În ce măsură organizarea instruirii individualizate se realizează ca demers coerent, planificat cu implicații profunde asupra performanțelor școlare ale elevilor cu CES?*

2. Mediul incluziv actual asigură o instruire individualizată de calitate la un nivel ridicat?

Concluzii

Conceptualizarea teoretică și metodologică se axează pe instruirea individualizată din perspectiva interacțiunii dintre factorii educaționali implicați reglementată de documentele școlare oficiale dezvoltând un model de predare bazat pe înțelegerea și satisfacerea nevoilor copiilor după principiul diversității. Se impune adaptarea sistemului de învățământ pentru o educație de calitate pentru toți indivizii indiferent de caracteristici psihoindividuale.

Conceptualizarea relației învățător-învățător de sprijin a scos în evidență importanța armonizării celor doi factori favorizanți ai individualizării în educație din perspectiva intercondiționărilor reciproce. Acțiunea comună contribuie semnificativ la succesul școlar al elevilor cu CES. Optimizarea activității de instruire individualizată presupune existența unui cadru general de incluziune care urmărește formarea unei percepții favorabile de acceptare și susținere a incluziunii educaționale, manifestarea unei atitudini deschise prin crearea unui cadru legislativ care să favorizeze elevii cu dizabilități, consilierea familiilor elevilor în clasele cu situații de incluziune și manifestarea interesului din partea cadrelor didactice de derulare de activități educaționale specifice.

Metodologia de funcționare optimă a instruirii individualizate presupune respectarea unor condiții care reglementează aspecte legate de: diferențierea și adaptarea curriculum-ului școlar centrat pe nevoile elevilor, realizarea de parteneriate între cadrele didactice la care se desfășoară învățământ incluziv, utilizarea adecvată a strategiilor de incluziune și a metodelor interactive, stabilirea instrumentelor de evaluare continuă a progresului, formarea profesională a cadrelor didactice pentru o abordare eficientă și corectă.

Abordarea individualizată este o activitate complexă cu finalități precis stabilite planificată strategic care are în centrul intereselor sale copilul cu cerințe speciale și urmărește adaptarea conținuturilor curriculare în funcție de nevoile lui.

Referinţe:

1. BULAT, G., RUSU, N.. (2015). *Asistența copiilor cu cerințe educaționale speciale.* Ghid metodologic. Chișinău: Bons Offices.
2. JINGA, I. (2005). *Educaţia şi viaţa cotidiană*. București: Editura Didactică și Pedagogică
3. PETROVICI, C. (2006). *Principii şi criterii de evaluare a competenţelor profesionale ale învăţătorilor debutanţi. Teză de doctor în pedagogie.* Chişinău.
4. RADU, I. T. (1981). *Teorie şi practică în evaluarea eficienţei învăţământului.* București: Editura Didactică și Pedagogică.
5. VELIȘCO, N. (coord.), Balan, G. (coord.), Balan, V. et.al. (2017). *Educație incluzivă: Unitate de curs.* Chișinău: Bons Offices.

Date despre autor:
Florin CHEIA, doctorand în cadrul Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației, Departamentul Științe ale Educației, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.
E-mail: florincheia@yahoo.com
ORCID: 0009-0002-4044-8996.

Prezentat la 18.09.2023